

folyóiratot 1931 tavaszán alapította meg Aradi Zsolt és Balla Borisz társaságában, főszerkesztőnek azt a gróf Széchényi Györgyöt nyerve meg, aki mint legitimista képviselő és szociális érzékenységgel beoltott katolikus politikus szemben állott az ellenforradalmi rendszer társadalompolitikájával, s a kezdetektől fogva vállalta a küzdelmet a nácizmus ellen. A Korunk Szava munkája során alakultak ki a reformkatolikus szellemi irányzat eszményei és célkitűzései: Possonyi Lászlónak abban volt nagy szerepe, hogy ez a mozgalom az egyházi felső vezetés neheztelése ellenére sem hagyott fel az országos szociális kérdések tárgyalásával, illetve meghatározó érdeklődéssel fordult a francia haladó katolikus kultúra képviselőinek (Claudel, Mauriac, Péguy, Maritain) munkásságához. A Korunk Szava körül gyülekező fiatal értelmiségi csoport 1935-ben szakadt ketté, midőn Aradi Zsolt és Balla Borisz otthagyta Széchényi György táborát, és megalapította az Új Kor című folyóiratot. Possonyi László igen röviden számol be erről az eseményről, e beszámolóhoz mindenképpen hozzá kell tennünk azt, hogy Balla Boriszék pártütését elsősorban a Gömbös Gyula-féle ún. „reformpolitika” vonzása okozta, s folyóiratukat ennek a politikának a szolgálatába akarták állítani. Más kérdés, hogy Possonyi László, noha maga is az Új Kor táborához tartozott, ebben a politikában nem haladt velük. Azt azonban mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy a történelmi igazság Széchényi György oldalán állott a két katolikus folyóirat vitája idején.

Possonyi László érdeklődését és munkáját ekkor már az ugyancsak 1935-ben alapított Vigilia kötötte le: ennek a kezdetben negyedévenként, majd 1938-tól évente tíz alkalommal megjelenő folyóiratnak a keretei között hozta létre a korszerű katolikus gondolkodás és kultúra azóta is működő fórumát. Emlékiratában alapos dokumentáció segítségével számol be a Vigilia egy évtizedes történetéről a felszabadulás előtt. Éles tollal rajzol portrét a folyóirat szerkesztőiről és munkatársairól, a többi között Mécs Lászlóról, Balla Boriszról, Horváth Béláról és Just Béláról, s jól világítja meg az olyan vitatott események történetét is, mint amilyen Horváth Béla és Just Béla ismeretes 1942-es támadása volt Radnóti Miklós és más költők ellen. Amit elmond: a tanú vallomása, a harmincas évek szellemi életét felmérő szakirodalomnak mindenképpen figyelembe kell vennie Possonyi László emlékiratát.

Pomogáts Béla

M. Pásztor József: Az író beleszól... Bp. 1980. Kossuth Kk. 463 l.

M. Pásztor József legutóbb megjelent kötete, *Az író beleszól...* annak a munkának folytatása, amelyet a szerző a Petőfi Irodalmi Múzeum kiadásában korábban közreadott *Bűvőpatakokkal* megkezdett. Ez utóbbit bizonyos mértékben az újabb vállalkozás előkészítésének, a forrásanyag föltárásának tekinthetjük. Ez a kötet dokumentgyűjtemény volt: negyvenkilenc író, újságíró, szerkesztő, kiadó visszaemlékezése. Ha most *Az író beleszól...* tanulmányozásakor tekintünk vissza reá, megállapíthatjuk, hogy ez a kötet a *Bűvőpatakok* interjúiban, bevezető tanulmányában és a bibliográfiában szereplő folyóiratok egy részének bemutatása és feldolgozása. Az egyik vállalkozás tehát szerves kiegészítése, logikus folytatása a másiknak. A szerzőre ezúttal az a feladat várt, hogy összegezze, rendszerezze és kritikusan értékelje a forráskutatás során összegyűjt tekintélyes adat-tömeget. A kutatómunkának ez a második fázisa kétségtelenül nehezebb és bonyolultabb az elsőnél. Több általános irodalmi és történelmi ismeretet feltételez. Önálló ítéletalkotást, állásfoglalást igényel. A megnövekedett követelményeknek M. Pásztor József csak részben felel meg.

Mielőtt azonban rátérnénk bírálatunknak lényegesebb, tartalmi részére, egy látszólag csupán módszertani, valójában azonban ugyan csak a lényegre utaló szerkesztési szándékot kívánunk érinteni. A szerző ugyanis előszavában közli, hogy az 1919–1945 közötti időszak baloldali folyóiratirodalmából csak a *nem időszaki* lapokkal kíván foglalkozni, tehát azokkal, amelyek nem rendelkeztek a Miniszterelnökség által kiállított megjelenési engedéllyel, s az egy hónapot meghaladó időközökben jelentek meg. Ez a megkülönböztetés, a kiválasztásnak ez az ismérve legjobb esetben sajtójogi szempontból indokolható, ám sajtótörténetileg semmiképpen. Márpedig *Az író beleszól...* sajtó- és politikatörténeti munka, amelyben a megtárgyalásra érdemes folyóiratok listájának összeállításában nem lehetnek mérvadóak a jogi és formális jellegzetességek. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az ellenforradalmi rendszer retrográd sajtópolitikájának egyik sajátos, a sajtószabadság elvével eleve ellentétes vonása volt a lapok megjelenésének a kormány engedélyezéséhez való kötése. Ám ugyanolyan jellemző a Horthy-korszak ellentmondásosságára az is, hogy 1938-ig rendszeresen mégis meg lehetett jelentetni olyan sajtó-

termékeket is, amelyek ilyen engedéllyel nem rendelkeztek. Történeti munkában azonban indokolatlan alapul venni ezt az aktuálpolitikai megfontolásokból fakadó manipulációt. A folyóiratok szelekciója és besorolása csak társadalmi, politikai, irodalmi jelentőségük alapján történhet, mert nem is vitatható, hogy például a *Szép Szó*, a *Gondolat*, a 100% bár „csak” nem időszaki folyóirat volt, sokkal nagyobb szerepet játszott, mint a húszas és harmincas években megjelenő mintegy másfél ezer időszaki sajtótermék közül több száz heti- és havi folyóirat. Egy lap nem időszaki jellege tehát nem minősít, nem jellemez, s nem szolgálhat tudományos kategorizálás alapjául. Helyenként persze a szükség törvényt bont, s a szerző eredeti kinyilvánított szándékával ellentétben kénytelen kitágítani vizsgálódásának körét. Valamifajta összkép felvázolásának kényszere rászorítja, hogy olyan időszaki folyóiratokkal is foglalkozzék, mint a *Nyugat*, a *Szocializmus*, a *Literatura*; az *Előrs*, a *Seregszemle*, a *Szabadság* című hetilapokkal, sőt olyan napilapokkal is, mint a *Világ* vagy a *Népszava* irodalmi rovata. Műve utolsó fejezetében pedig, amely *Az ellenállás sajtója* címet viseli, teljesen felborítja saját osztályozásának kereteit, s bár meglehetősen felszínesen, de egyként foglalkozik legális és illegális, időszaki és nem időszaki sajtótermékekkel, napilapokkal, hetilapokkal, folyóiratokkal, antológiákkal, alkalmi kiadványokkal.

A korabeli sajtó mechanizmusának íratlan törvényei tehát szétfeszítik a szerző maga szabta korlátait. Ez azonban nem változtat azon, hogy koncepciója elvileg elfogadhatatlan. Egy korszak folyóiratirodalmának bemutatásakor a vezérlő szempont nem lehet más, mint az érték: a sajtótermék színvonala, jelentősége, hatása, szerepe a hazai tömegkommunikáció rendszerének egészében, s ezen belül a baloldali sajtóban. Ez orientálhatja a kutatót és az olvasót. Ilyen értékrend kialakítása természetesen bizonyos kritikus szemléletet, állásfoglalást feltételez, amitől a kötet szerzője tartózkodni látszik.

Ezzel voltaképpen át is tértünk recenzióknak lényegi fejezetére. Elismerést érdemel M. Pásztor Józsefnek az a törekvése, hogy lelkiismeretes kutatással feltárja az ellenforradalmi rendszer baloldali, haladó sajtójának egyes területeit. Szorgalmas munkája nyomán sok ismeretlen, elfeledett értékes adalék, érdekességek, sajátosságok kerülnek felszínre. Az egyes sajtóorgánumok bemutatásának ez alkalommal követett gyakorlata azonban nem kielégítő. Mit tesz ugyanis a szerző? Általában – mert meto-

dikája nem egységes – ismerteti a lapok bibliográfiai adatait, vázolja vezető munkatársainak életrajzát, röviden ismerteti egyes cikkek mondani valójának lényegét, korabeli visszhangokat idéz, esetenként azokat konfrontálja, esetleg beiktat egy-egy színes, érdekes epizódot a lap életéből. olykor nem is ragaszkodván szigorúan ahhoz, hogy ez a történet lényeges mozzanata legyen a folyóirat létének (például a *Társadalmi Szemlével* kapcsolatban Pákozdy Ferencnek 1954-ben Révai Józsefhez intézett és a *Kritikában* 1980-ban publikált levele, amely megbélyegezte József Attilát). Végül többször kommentár nélkül reprodukál jelenkori határozatokat (pl. az MSZMP KB-ja mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség állásfoglalását) vagy tekintélyes irodalmárok ítéleteit. Saját véleménye legfőjebb nagyon óvatos, tartózkodó óhajokra korlátozódik. Így például a *Társadalmi Szemlé*ről írott kilenc oldalas beszámolóját ezzel a mondattal fejezi be: „Magának a lapnak az elemző-értékelő feldolgozása még várat magára.” Vagy egy hat oldal terjedelmű ismertetés végén, miután néhány sort idéz Laczkó Miklós elvi bírálatából, a maga részéről e szavakkal zárja a fejezetet: „A 100% jelentőségének és szerepének történeti, elméleti és irodalomtörténeti értékelése még nincs teljesen megoldva.” A *Szép Szó* a Cobdennal közös cím alatt nyer besorolást A haladó polgárság folyóiratai című fejezetben. Ezen ugyancsak vitatható kategorizáláson túl azonban M. Pásztor József három értékelő tanulmány említése után megelégszik annak megállapításával, hogy: „A folyóirat gazdag anyaga még alaposabb filológiai és elméleti-esztétikai feldolgozásra vár.”

Csupán néhány példát említettünk. A fontos folyóiratok bemutatásakor alkalmazott gyakorlat azonban jellemző az egész kötetre. M. Pásztor József következetesen elzárkózik attól, ami az irodalomtörténész, a sajtótörténész, a kutató feladata: az önálló vélemény nyilvánításától. Bizonyos, ha ezt a nem könnyű kötelezettséget vállalja, egyes értéktételei, bírálati ellentmondásra, eszmei-esztétikai konfrontációra sarkalltak volna. Könyve ez esetben termékeny viták kiindulópontjává szolgálhatott volna. Így azonban a gazdag forrásanyag-gyűjtemény még a tájékoztatás feladatának sem tesz teljes mértékben eleget, hiszen az orientálás is bizonyos tartalmi rendszerezést, jellemzést, rangsorolást igényelne.

Vásárhelyi Miklós